

POVÍDÁNÍ A HRY S ČESKÝMI PŘÍSLOVÍMI

Pro děti od 6 do 10 let

Petr Kukul

- 50 ČESKÝCH PŘÍSLOVÍ
- ŘÍKANKY A RÝMOVAČKY
- NÁMĚTY PRO PRÁCI S DĚTI

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Mgr. Petr Kukul

POVÍDÁNÍ A HRY S ČESKÝMI PŘÍSLOVÍMI
Pro děti od 6 do 10 let

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 2836. publikaci

Odpovědná redaktorka Monika Mayerhoferová
Sazba a zlom Milan Vokál
Počet stran 120
Vydání 1., 2007
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2007
Cover Photo © profimedia.cz/CORBIS

ISBN 978-80-247-1820-0

Poděkování	7
Úvod	8

Česká přísloví

Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek	12
Co na srdci, to na jazyku	14
Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš	16
Čert nikdy nespí	18
Čiň čertu dobře, peklem se ti odvděčí	20
Chudoba cti netratí	22
I mistr tesař se utne	24
Jez do polosyta, pij do polopita	26
Jiný kraj – jiný mrav	28
Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výtí	30
Kdo mnoho vybírá, přebere	32
Kdo nic nedělá, nic nezkazí	34
Kdo pozdě chodí, sám sobě škodí	36
Kdo se bojí, nesmí do lesa	38
Kdyby jsou chyby	40
Když se dva perou, třetí se směje	42
Koho chleba jíš, toho píseň zpívej	44
Komu se nelení, tomu se zelení	46
Kuj železo, dokud je žhavé	48
Lehce nabyt – lehce pozbyl	50
Malá ryba – taky ryba	52
Méně je někdy více	54
Mluvíti stříbro – mlčeti zlato	56
Na hrubý pytel hrubá záplata	58
Nedělej z komára velblouda	60
Nehas, co tě nepálí	62
Nekupuj zajíce v pytli	64
Nemaluj čerta na zeď	66
Nemusí pršet, jen když kape	68
Není na světě člověk ten, aby se zavděčil lidem všem	70
Není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu	72
Nepřilévej olej do ohně	74
Neříkej hop, dokud nepřeskočíš	76
Nic nového pod sluncem	78
Nic se nejj tak horké, jak se uvaří	80

Po bitvě je každý generálem	82
Podle sebe soudím tebe	84
Pod svícnem bývá největší tma	86
S jídlem roste chuť	88
Slovo dělá muže	90
S poctivostí nejdál dojdeš	92
Starého psa novým kouskům nenaučíš	94
Stromek se musí ohýbat, dokud je mladý	96
Strom se pozná po ovoci	98
Tichá voda břehy mele	100
Trpělivost přináší růže	102
Všechna sláva – polní tráva	104
Zameť si před svým prahem	106
Zlatá střední cesta	108
Zlobí se na zrcadlo, kdo má křivou pusou	110
Přehled obrázků	112
Přehled přísloví a básniček	114
Literatura	117

Poděkování

Děkuji všem dětem, které nakreslily obrázky použité v této knížce, a zároveň děkuji paní učitelce Mgr. Zuzaně Egerové, která mi s jejich zajištěním významně pomohla.

Dále děkuji redakci nakladatelství Grada, jmenovitě paní redaktorce Mgr. Gabriele Plickové, za velmi vstřícnou spolupráci.

Na závěr děkuji svojí rodině: mladšímu synovi za inspiraci, staršímu za kritiku, jež vedla k řadě revizí, a svojí ženě za trpělivost o večerech, které jsem nad knížkou trávil.

Petr Kukul

Úvod

Knížka, kterou právě otvíráte, přibližuje dětem ve věku 6–10 let padesát českých přísloví popisujících obecně platnou životní zkušenost v podobě, v jaké ji lidová slovesnost uchovala do dnešních dnů.

Tato podoba ovšem není dnešním dětským čtenářům vždy snadno dostupná. Do cesty pochopení se staví archaický jazyk i chybějící životní zkušenost. Málokteré dítě už dnes bezpečně rozumí slovesům nabyt či pozbyt, jen výjimečně se malí čtenáři setkávají s hrubým pytle, na který patří hrubá záplata. Zpřístupnit dětem smysl přísloví tedy znamená především ho aktualizovat. Vyložit ho slovy, jimž děti porozumí, opřít se o jejich bezprostřední prožitou zkušenost. Tomuto záměru je podřízena také struktura knížky.

Básnička

Každé přísloví je uvedeno krátkou říkankou o rozsahu jednoho čtyřverší. Střídavý rým, který je důsledně užíván, odpovídá povaze vnímání dětí v mladším a středním školním věku a jejich čtenářské zkušenosti.

Funkce čtyřverší je motivační a neklade si za cíl přísloví interpretovat, jakkoli v některých případech jeho smysl naznačuje. Jindy je čtyřverší vystavěno na jednom izolovaném motivu a bližší souvislost s jádrem sdělení nemá.

Výklad přísloví

Následuje jednoduchý výklad přísloví. To respektuje jak dětskou životní zkušenost, tak obsah a rozsah slovní zásoby dětí na prvním stupni základní školy.

Následující dva oddíly – *Náměty pro rozhovor s dětmi* a *Náměty na činnosti* – tvoří základní platformu práce s knihou. Učitelé, vychovatelé, rodiče či jiní dospělí zde získávají inspiraci, jak dětem smysl přísloví zpřístupňovat a pomocí vlastních zkušeností a prožitků jeho etický obsah zvnitřňovat.

Náměty pro rozhovor s dětmi

Náměty pro rozhovory s dětmi zasazují smysl sdělení do kontextu běžného rodinného či školního života dítěte, doplňují další důležité informace, nabízejí paralely a analogie. Vždy obsahují také několik otázek, které děti vybízejí k hledání aplikací etického obsahu přísloví do vlastního života a nabádají je k přemýšlení o důsledcích jejich činů.

Náměty na činnosti

Náměty na činnosti obsahují jednoduché aktivity, s jejichž pomocí se dítě seznamuje s obsahem přísloví na rovině prožitku. Jde většinou o známé a praxí prověřené hry: Na tichou poštu, Na schovávanou, postřehové hry apod. Ambicí tohoto oddílu není být zásobníkem nových, neotřelých aktivit, nýbrž známé hry a činnosti efektivně využít v souvislosti s konkrétním příslovím.

Hra „Na tichou poštu“ tedy dostane nový rozměr při spojení s příslovím: „Není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu“, podobně jako hra „Samá voda, přihořívá“ může srozumitelně demonstrovat kontext přísloví: „Pod svícem bývá největší tma.“

Současně se ale snažíme zařazovat v této části také aktivity přesahující rozměr hry: besedy, exkurze, projekty. Ty jsou zaměřeny na poznávání nejbližšího okolí, orgánů místní samosprávy, složek bezpečnostního systému, knihovny, místní přírody, významných rodáků kraje apod.

Obě tyto části ponechávají velký prostor pro improvizaci, často se na osobu dospělého (rodiče, učitele) přímo odvolávají. Měly by se stát prostorem setkání dětí a dospělých nad důležitými tématy společného soužití, ideálně pak platformou pro rozhovory, které kontext daného přísloví daleko překročí a povedou k prohloubení komunikace napříč generacemi v rodině i v rámci vrstevnické skupiny.

Podobná přísloví

Následuje výčet přísloví podobného obsahu (někdy opačného vyznění) či přísloví s podobnými motivy.

Rozvoj schopností a dovedností

Učitelům, vychovatelům a rodičům je pak určena orientační informace o tom, jakou složku dětské osobnosti daná aktivita primárně rozvíjí.

Přísloví jsou doprovázena spontánními kresbami dětí ve věku předpokládané cílové skupiny. I ty mohou být inspirací pro práci s dětmi např. v hodinách výtvarné výchovy.

Věříme, že nad knížkou prožijete se svými žáky, svěřenci či dětmi hezké chvíle, které budou obohacením pro ně i pro vás.

Česká přísloví

Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek

*Od rána si jak pilná včelka
s plyšáky hraju na obchod.
Neodkládám až do pondělka,
co v neděli mi přijde vhod.*

Výklad přísloví

Povinnosti se nemají odkládat. Lepší je všechny úkoly, které máte, splnit dříve než později.

Náměty pro rozhovor s dětmi

Jaké jsou tvoje povinnosti jako školáka? Kdy si děláš domácí úkoly? Hned, jakmile se vrátíš ze školy, nebo až večer, když už sis pohrál/a s kamarády, proběhl/a se venku nebo se vrátil/a ze sportovního tréninku či zájmového kroužku? Nedá se říct, co je lepší. Každému vyhovuje něco jiného. Řekni kamarádům, pro který způsob ses rozhodl/a ty, a svoje rozhodnutí jim zkus vysvětlit. Proč je lepší udělat si úkoly hned? Proč je naopak lepší si od školy chvíli odpočinout, než se do úkolů pustíš? Kdy se pouštíš do úkolů, které máš udělat přes víkend? Hned v pátek, nebo v sobotu? Nebo s nimi čekáš až do neděle?

Jaké povinnosti máš doma, jak pomáháš mamince a tátovi v domácnosti? Vyprávěj o tom kamarádům. Plníš si svoje povinnosti včas, nebo ti je rodiče musí připomínat? Zamysli se nad tím.

Náměty na činnosti

Zahrajte si na obchod jako holčička, co se o ní píše v říkance. Jeden z vás bude prodavač a ostatní přijdou nakupovat. Dejte každému zboží nějakou cenu a potom správně sečtete, kolik kdo za svůj nákup zaplatí. Každý smí ale koupit jen tři věci, aby počty nebyly moc těžké. Nezapomeňte také, že v obchodě máme pozdravit při příchodu i při odchodu a být k paní prodavačce nebo panu prodavači zdvořilí.

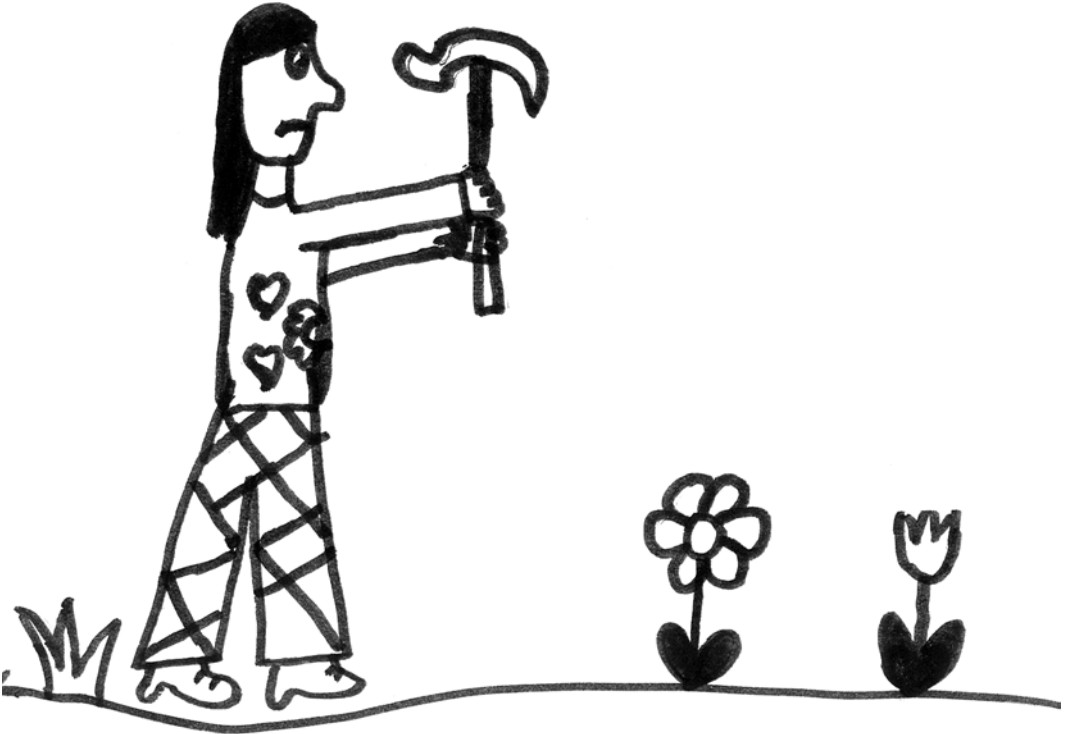

Podobná přísloví

- ▶ Komu se nelení, tomu se zelení.
- ▶ Práce kvapná, málo platná.
- ▶ Ráno moudřejší večera.
- ▶ Mladí ležáci, staří žebráci.
- ▶ Každý svého štěstí strůjcem.

Rozvíjí: vědomí odpovědnosti, schopnost argumentace, dovednost účastnit se diskuse, jednoduché početní operace, sociální dovednosti

Co na srdci, to na jazyku

*Někomu snad vousy sluší,
ne však mému tátovi.
A já mu to na mou duši
klidně řeknu. Ať to ví!*

Výklad přísloví

Říká, co si myslí. Když se takovému člověku něco nelíbí, hned to dá najevo a nebojí se, že se na něj ostatní rozzlobí. A to, co se mu líbí, hned pochválí.

Náměty pro rozhovor s dětmi

Říkáš ostatním jenom to, co si myslíš? Možná se ti zdá, že je to snadné, ale ve skutečnosti je to dost obtížné. Většina lidí o sobě nerada slyší nepříjemné věci, i když jsou třeba pravdivé. Tvého kamaráda asi nepotěší, když mu řekneš, že jeho historce nevěříš, protože si strašně vymýšlí. A starší sestra jistě nerada uslyší, že je tlustá, i kdyby to byla stokrát pravda. Stalo se ti někdy, že se na tebe někdo rozzlobil proto, že jsi mu řekl, co si skutečně myslíš? Rozzlobil/a ses ty sám/sama na někoho pro to, co ti o tobě řekl? Vyprávěj o tom spolužákům.

Než něco vyslovíme, měli bychom přemýšlet, zda naše slova někomu neublíží. Mamince by bylo líto, kdybys jí řekl/a, že sveztr, který ti upletla, se ti vůbec nelíbí. A dědu by určitě mrzelo, kdybys o jablíčkách, která ti natrhal, řekl/a, že ti ani trochu nechutnají. Člověk nemá druhým lidem lhát. Ale nemusí jim říkat úplně všechno, co mu přijde na mysl. Už se ti stalo, že jsi někomu neřekl/a, co sis doopravdy myslel/a proto, abys mu neublížil/a? Pověz o tom kamarádům. Oni ti potom řeknou, zda to podle nich bylo správné.

Náměty na činnosti

Vezměte si každý čtvrtku nebo bílý list papíru a nakreslete na něj velké srdce. Vedle obrázku napište své jméno. Čtvrtku nechte ležet na lavici nebo na svém pracovním místě.

Potom si vezměte tužku nebo pero a vydejte se po třídě. Vyberte si několik kamarádů a napište do jejich srdcí, co si o nich myslíte. Snažte se přitom vybrat ty věci, které se vám na vašich kamarádech líbí. Pokud přece jen někoho upozorníte na jeho špatnou vlastnost, snažte se, abyste mu příliš neublížili. Volte mírná slova, aby se kamarád nerozzlobil, ale spíš se nad sebou zamyslel.

Podobná přísloví

- ▶ Upřímnost – dobrá ctnost.
- ▶ S poctivostí nejdál dojdeš.
- ▶ Na hrubý pytel hrubá záplata.
- ▶ Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.
- ▶ Dvakrát měř, jednou řež.

Rozvíjí: komunikační dovednosti, sociální dovednosti, písemný projev

Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš

*Učím se plavat kraul i znak,
to se mi jednou hodí.
Jako námořník můžu pak
plout se zámořskou lodí.*

Výklad přísloví

I věci, které tě dnes nebaví a učíš se jen nerad/a, se ti mohou hodit, až budeš starší.

Náměty pro rozhovor s dětmi

Které předměty tě ve škole nejvíc baví a které máš rád/a míň? Proč? Máš rád/a tělocvik – dokázal/a bys vysvětlit ostatním, co je kraul a znak? Učíš se nějaké věci ještě mimo školu? Chodíš do základní umělecké školy, do sportovního oddílu, jezdíš na jazykové tábory nebo navštěvuješ kursy práce s počítačem? Učíš se něco sám/sama: plést nebo háčkovat, lepit modely letadel, hrát žolíky? Co tě učí rodiče? Pracuješ s tátou v dílně nebo na zahrádce? Pomáháš mamince při vaření? Co už ses od rodičů naučil/a? Někdy se ti možná zdá, že se musíš učit hodně věcí, které jsou zbytečné. Tak ti to ale připadá teď – jednou uvidíš, že se ti budou hodit. Vyprávěj o tom, kdy jsi využil/a toho, co znáš a umíš, abys vyřešil/a nějaký problém. Kdy jsi naopak nutně potřeboval/a něco vědět nebo umět, ale ještě ses to nenaučil/a?

Náměty na činnosti

Naučte něco nového svoje kamarády. Možná se vám zdá, že nic zvláštního neumíte. Nic, co by oni sami neuměli. Ale je to opravdu tak? Možná dokážete uplést pomlázku, protože vás to naučil dědeček. Schválně se zeptejte, kdo to ještě ve třídě umí. Nebo umíte pískat na prsty. Žonglovat se třemi míčky. Foukat na láhev. Vlaštovku z papíru složí každý, ale vy možná umíte lodičku, čepici nebo žabku. Možná znáte nějaká slova v jazyce, který vaši spolužáci nikdy neslyšeli. Nebo máte recept na dobrou pomazánku. Věcí, které umíte, je spousta. Alespoň někteří z vás si na chvíli zahrajte na učitele, připravte si na některou z příštích hodin všechno, co budete potřebovat, a naučte svoje kamarády něco nového!

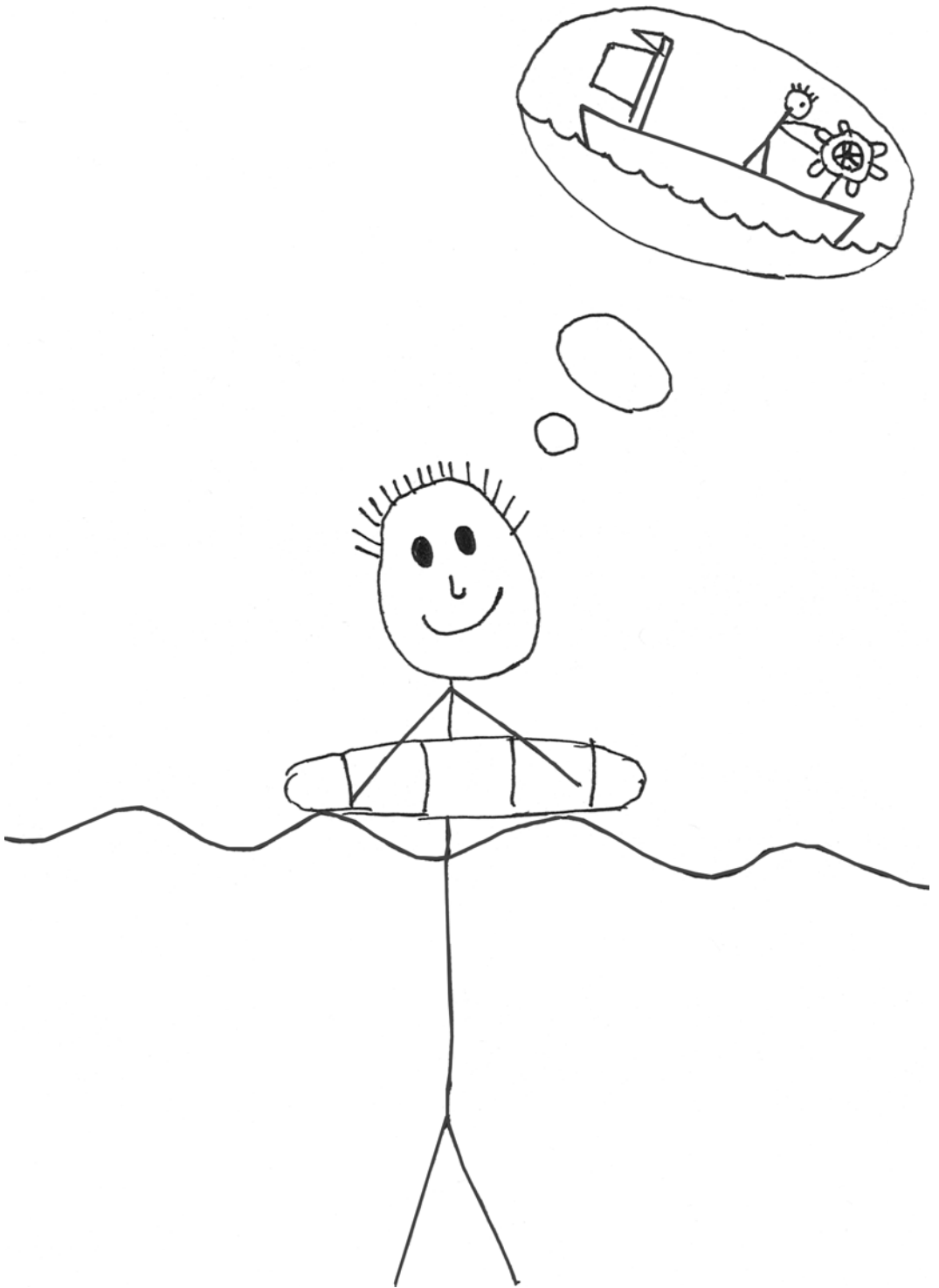

Podobná přísloví

- ▶ Až se zima zeptá, co jsi dělal v létě.
- ▶ Komu se nelení, tomu se zelení.
- ▶ Bez práce nejsou koláče.
- ▶ Mladí ležáci – staří žebráci.
- ▶ Starého psa novým kouskům nenaučíš.

Rozvíjí: sebedůvěru, schopnost sebereflexe, komunikační dovednosti

Čert nikdy nespí

*Když mi večer dojdou žerty,
ušlý jsem a skleslý,
myslím na chudáky čerty,
co prý nikdy nespí.*

Výklad přísloví

Buď opatrný/á. Nepodceňuj nebezpečí. Vždycky se může přihodit nějaká nepříjemnost.

Náměty pro rozhovor s dětmi

Svět je hezké místo pro život. Alespoň tady u nás. Žijeme v bezpečné zemi, kde spolu lidé neválčí, přepadení a loupeže jsou spíše vzácné a většina řidičů dodržuje dopravní předpisy. Nemáme důvod vyrůstat jako bázliví a ustrašení lidé.

Nějaká nebezpečí kolem nás přesto existují. Ta nejdůležitější bychom měli znát! Nebezpeční pro nás mohou být cizí lidé, kteří by nás chtěli někam odvést, neznámá zvířata (hlavně psi), automobily a vlaky, elektřina, oheň, plody a houby, které neznáme.

Jaká jiná nebezpečí mohou na děti ještě číhat? Před čím tě nejčastěji varují rodiče? Čeho se nejvíc obáváš ty sám/sama? Ocitl/a ses někdy v nebezpečí? Jestli chceš, vyprávěj o tom ostatním.

Náměty na činnosti

Rozdělte se do skupin. Každá skupina dostane za úkol popsat některé z možných nebezpečí, které by mohlo ohrozit právě vás. Děti, které bydlí v horách, jistě ostatním připomenou laviny, děti z velkých měst zase nezapomenou na velké množství aut, autobusů nebo tramvají, které projíždí místy, kudy chodí do školy. Důležité je najít taková nebezpečí, která hrozí právě vám.

Potom skupina navrhne něco, co by vám mohlo pomoci se nebezpečí vyvarovat. Může to být návštěva dopravního hřiště, kde se naučíte, jak se bezpečně chovat na silnicích, nebo beseda se členem horské služby. Jinde třeba uspořádáte výstavku jedlých a jedovatých hub (nebo jejich obrázků), sepíšete si pravidla bezpečnosti, která budete všichni dodržovat při hrách, nebo pozvete do školy chovatele, aby vám vysvětlil, jak se chovat k pejskům na ulici. Potom z návrhů jednotlivých skupin jeden vyberte a ten uskutečňte. V průběhu roku se pak může dostat i na ostatní návrhy.

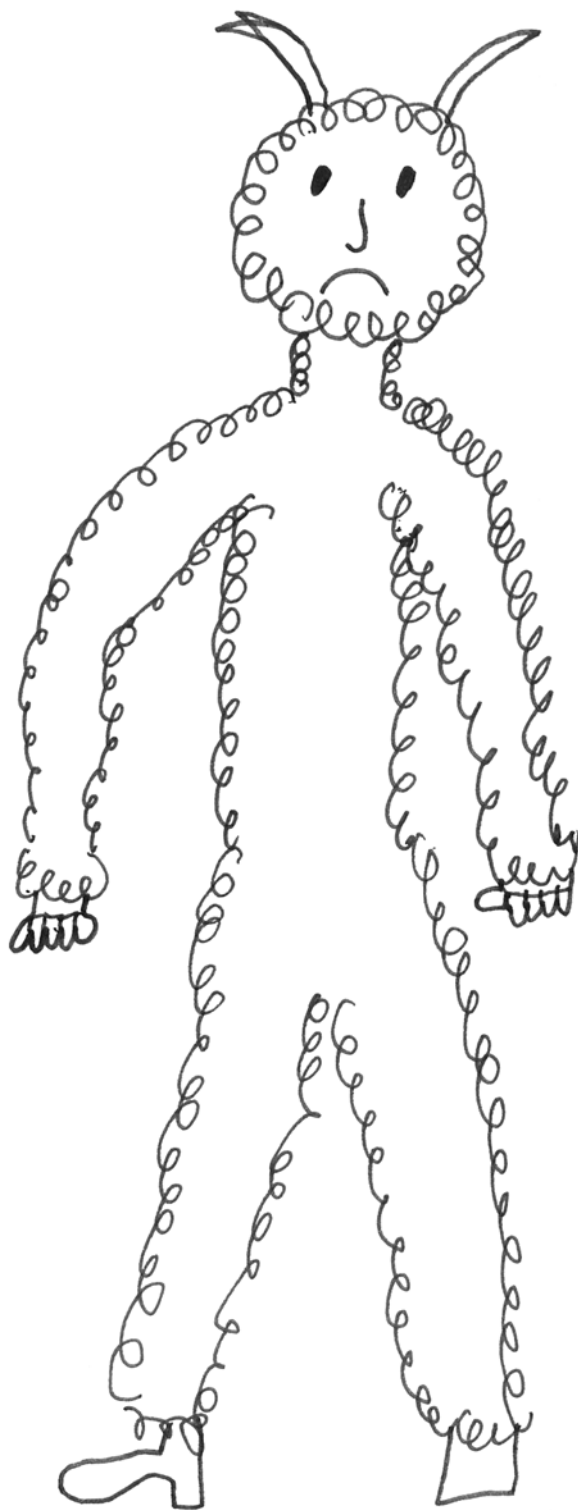

Podobná přísloví

- ▶ Opatrnosti nikdy nezbyvá.
- ▶ Pozdě honit bycha.
- ▶ Dvakrát měř, jednou řež.
- ▶ Jak si kdo ustele, tak si lehne.
- ▶ Štěstí přeje připraveným.

Rozvíjí: schopnost rozpoznat nebezpečí, schopnost týmové práce

Čiň čertu dobře, peklem se ti odvděčí

*Pomáhají čertům z pekla
jenom hlupáci.
Špatností ta cháska vzteklá
dobro oplácí!*

Výklad přísloví

Kdo pomáhá někomu nebo něčemu zlému, tomu to přinese jenom zlo!

Náměty pro rozhovor s dětmi

Tohle je důležité přísloví a měli bychom si ho dobře pamatovat. Říká nám, že nikdy nedosáhneme ničeho dobrého tím, že budeme pomáhat při špatných věcech. Ti, kteří jsou zlí na ostatní, budou zlí i na nás – a nesmíme si myslet nic jiného. Když uvidíme, že někdo něco ničí, že ubližuje zvířátkům nebo dokonce jiným dětem, nesmíme mu pomáhat. Nesmíme mu pomáhat ani tím, že nic neuděláme a necháme ho být. Pokud mu nedokážeme zabránit sami, musíme o tom říct někomu dospělému.

Pomáhal jsi někdy někomu nebo něčemu zlému? Viděl jsi, že někdo vzal něco, co mu nepatřilo, něco poničil nebo někomu ublížil – a nechal jsi to tak? Nebo ses k němu dokonce přidal a pomáhal mu ve špatnosti? Nemusíš to nikomu říkat, ani paní učitelce, ani kamarádům – ale hodně o tom přemýšlej. Všechno špatné se nám někdy vrátí. Ale všechno se dá napravit. Na omluvu a pomoc není nikdy pozdě.

Náměty na činnosti

V básničce se říká, že čerti oplácí dobro špatností. To je postavené na hlavu: Dobro se má přece oplácet dobrem. Čerti tedy asi dělají všechno naopak. Vyzkoušejte si, jak vy sami znáte slova, která označují opaky. Že opakem světla je tma, to je snadné. To ví každý. Víte ale:

- ▶ Co je opakem štědrosti? (lakota)
- ▶ Co je opakem propastí? (hory, vrcholy)
- ▶ Co je opakem zábavy? (nuda)
- ▶ Co je opakem podzimu? (jaro)
- ▶ Co je opakem únavy? (svěžest)

Vymyslete podobné otázky pro své kamarády. Kdo jich uhodl nejvíce?

Podobná přísloví

- ▶ Nevděk světem vládne.
- ▶ Podej čertu prst, a hned chce celou ruku.
- ▶ Pro dobrotu na žebrotu.
- ▶ Čím kdo zachází, tím také schází.
- ▶ Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.

Rozvíjí: přemýšlení o vlastních činech, jazykové dovednosti

